УДК 37(091):930.25
DOI https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2026.112.07

Коваль Ростислав Семенович
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
kovalrostyslav@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9284-7505

ЮВІЛЕЙНІ ТА ПРОПАМ’ЯТНІ КНИГИ ГІМНАЗІЙ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ Й НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДОМИХ ФІЛОЛОГІВ

У статті проаналізована роль ювілейних та пропам’ятних книг гімназій у вивченні педагогічної й наукової діяльності відомих філологів, котрі поховані на Личаківському кладовищі у Львові. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть з’являється низка праць, присвячених українським середнім освітнім закладам, які у різний час функціонували (більша частина працює й сьогодні) на території сучасної Галичини. Ці видання є важливим джерелом знань з історії освіти, науки й культури. Вони містять детальну інформацію про адміністрацію, викладацький склад та учнів, навчальний і виховний процеси, спогади випускників, унікальні світлини. Ювілейні та пропам’ятні книги гімназій дають змогу простежити розвиток освіти українців на теренах краю у складі Австрійської, згодом Австро-Угорської імперії, Польської Республіки, упродовж радянського періоду та незалежної України. Праці Степана Шаха й Тихона Лещука також дозволяють відтворити повсякденне життя гімназій та атмосферу тогочасного українського шкільництва. Вони поєднують риси науково-популярного дослідження, мемуаристики та біографічного довідника, дозволяючи реконструювати соціокультурне середовище, у якому відбувалося формування професійної ідентичності та наукових інтересів. Варто зазначити, що опрацювання цих книг потребує критичного підходу, оскільки окремі дані ґрунтуються на особистих спогадах, що, потенційно, може зумовлювати наявність суб’єктивних оцінок та фактологічних неточностей. З огляду на значну історичну, наукову та культурну цінність ювілейних і пропам’ятних книг актуальним завданням є їхнє поетапне оцифрування з дотриманням вимог авторського права та суміжних прав. Не менш важливим є написання досліджень про інші гімназії Галичини, історія яких досі не отримала належного висвітлення. Наступний етап нашої роботи полягає в аналізі видань аналогічної тематики польською мовою.

Ключові слова: *ювілейна / пропам’ятна книга, гімназія, педагогічна діяльність, наукова діяльність, філологія, Галичина, історія, Личаківське кладовище.*

Відродження України неможливе без становлення і розвитку української національної школи. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування є основою державності та демократизації суспільства, передумовою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки і техніки на світовий рівень, інтеграції України у світовий культурний та економічний простір [2, с. 6]. Ювілейні та пропам’ятні книги навчальних закладів є важливим джерелом знань з історії освіти, науки й культури. Зазвичай, вони містять доволі детальну інформацію про адміністрацію, викладацький склад та учнів, навчальний і виховний процеси, спогади випускників, унікальні світлини. Коли йдеться про Галичину, ці праці дають змогу простежити розвиток освіти українців на теренах краю у складі Австрійської, згодом Австро-Угорської імперії, Польської Республіки, упродовж радянського періоду та незалежної України. На території Личаківського кладовища у Львові, котре є одним із найдавніших та найвідоміших у Східній Європі, поховано багато людей, котрі своєю діяльністю спричинилися до розвитку філології у ХІХ–ХХІ століттях у Львові, Україні та за кордоном [3; 4, с. 274; 5]. Актуальність нашої роботи зумовлена необхідністю вивчити значення ювілейних та пропам’ятних книг українських галицьких гімназій у якості джерел інформації про їхні педагогічні й наукові здобутки.

Історія гімназійної освіти привертає увагу багатьох вчених. Ірина Курляк висвітлила передумови заснування та етапи розвитку галицьких українських гімназій за Австро-Угорщини, зміст навчальних планів, програм та підручників з усіх гімназійних предметів [7; 8; 9]. Святослав Пахолків проаналізував історію розвитку освіченого середнього класу галицьких українців [11]. Українці належали до тих європейський націй, які формувалися попри брак головних елементів національного життя: за відсутності державності, власної національної панівної еліти та самостійної культурної традиції. Творення націй такого типу означало свідому соціальну діяльність, спрямовану на здобуття відсутніх атрибутів самостійного національного буття [11, с. 48]. Тетяна Завгородня продемонструвала розвиток дидактики у Східній Галичині у 20–30-ті роки ХХ століття й повернула ряд імен педагогів, котрі своєю діяльністю вписали не тільки сторінку в літопис шкільництва галицького краю, але й теорію і практику навчання [2]. Ореста Коцюмбас у дисертаційному дослідженні (2021) здійснила аналіз організаційних засад, структури та функціонування Академічної гімназії у Львові з 1849 до 1939 року в умовах правового законодавства Австро-Угорської монархії та міжвоєнної Польщі [6].

Попри значний інтерес дослідників до історії українського шкільництва Галичини, ювілейні та пропам'ятні книги досі не стали предметом спеціального аналізу як джерела інформації стосовно професійної діяльності філологів, похованих на Личаківському цвинтарі у Львові.

Мета публікації полягає у комплексному дослідженні ролі й значення ювілейних та пропам'ятних видань українського шкільництва Галичини кінця XIX – початку XX століття (аналіз проведений de visu, автор має у розпорядженні усі праці у друкованому чи електронному вигляді).

Важливою ланкою освітньої системи Галичини наприкінці XIX – початку XX століть були середні школи, які поділялися на три типи: класичні гімназії (з ґрунтовним вивченням латинської та грецької мов), реальні гімназії (замість грецької з третього класу вивчалася французька мова) і реальні школи (давні мови не вивчалися, а ядро навчального плану становили природничо-математичні дисципліни й рисунки) [9, с. 24]. З-поміж середніх шкіл найпрестижнішими були класичні гімназії. Це відповідало загальноєвропейській тенденції, згідно з якою освіта й освіченість нерозривно пов'язувалися з грецькою та латинською мовами. Таке ставлення до вивчення класичних мов зберігалося ще в кінці XIX – на початку XX століть [13, с. 94].

Ірина Курляк наголошує на тому, що високий рівень гімназійної освіти і виховання визначався старанним добором професорсько-викладацького складу. Викладачі обиралися на конкурсній основі. До участі в конкурсі допускалися особи із закінченою вищою освітою (як правило, випускники філософського відділення університету) [9, с. 29].

Класичні гімназії надавали головним чином гуманітарну освіту. Це засвідчує аналіз навчальних планів, в яких понад 35 % часу відводилося на вивчення грецької і латинської мов, всього на мови (разом з українською, німецькою і польською) припадало до 65 % годин, а на предмети математично-природничого циклу – лише 20 % годин на тиждень. Це дало підставу назвати класичну гімназію "філологічною школою" [цит. за: 13, с. 94].

У книзі про Холмську гімназію (1997) ми читаємо: «Очевидно, назріла потреба встановити загальноприйнятну цінну традицію: писати свою Книгу пам'яті кожного навчального закладу, кожного підприємства, установи, організації, пам'ятаючи, що така діяльність позитивно впливатиме на формування відповідних колективів, їх виховання, закріплення доброї пам'яті про людей, які залишають певний слід на землі, але його належним чином ніхто не фіксує» [15, с. 32].

Саме тому наприкінці XX – на початку XXI століть, після здобуття Україною незалежності, ми спостерігаємо появу цілої низки ювілейних / пропам'ятних книг освітніх закладів Галичини, які у різний час функціонували (більша частина працює й сьогодні) на території краю: «Рідна школа в Дрогобичі» (1991); «Ярославська гімназія. 1940–1944» у 2 частинах (1994, 1999); «Українська державна чоловіча гімназія у Перемишлі» (1995); «Український інститут для дівчат у Перемишлі» (1995); «Історія Стрийської гімназії» у 3 томах (1995, 1998, 2000); «Світло великих надій: Документальна повість з гімназійних часів» (1996); «Приватна дівоча гімназія "Рідної Школи" Українського Педагогічного Товариства імені Іллі та Іванни Кокорудзів у Львові» (1997); «Минуло п'ятдесят літ… Спогади про Самбірську учительську семінарію і Пласт (ВСУМ) у 1941–1944 рр.» (1997); «Українська гімназія в Холмі. 1940–1944. Книга пам'яті» (1997) та «Долі розкиданих по світу… Спогади учнів української гімназії в Холмі» (1999); «Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі» (1998); «Школа в Стрільбичах. Нарис з історії шкільництва» (1998); «Рідна школа в Ходорові (1928–1999 рр.)» (1999); «Рідна школа. Збірка спогадів колишніх учнів-"рідношкільників"» (1999); «Товариство "Рідна школа" (1881–1939 рр.)» (1999); «Сокальська гімназія» (2001); «Історія освіти в Україні» (2001); «Школа в Стрільбичах. Літопис продовжується… : Нарис з історії шкільництва» (2002); «З історії Теребовлянської гімназії (1907–2004)» (2004); «Спомини про Коломийську українську державну гімназію (1935–1944 рр.)» (2005); «Станиславівська українська гімназія: документи, розвідки, спогади. Ч. 1» (2005); «Бережанська гімназія» (2007); «Теребовлянській гімназії 100 років (1907–2007)» (2007); «Ювілейна книга Рогатинської гімназії імені Володимира Великого» (2009); «На мольберті часу. Історія гімназії "Престиж" (колишня СШ № 53) та навколишніх вулиць» (2009, друге видання здійснене у 2014 році); «Могікани гімназії (Другий клас 1943–44 навчального року)» (2009); «Українська державна гімназія в Коломиї (1892–1944)» (2011); «Золочівська гімназія "Рідної школи"». 1921–1939 рр.» (2011); «Перемиська Шашкевичівка» (2011); «Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка 1918–1944 рр.» (2014, друге видання у 2018 році); «Спогади і розповіді про середню школу №5 імені Іллі та Іванни Кокорудзів у Львові» (2015); «Ілля та Іванна Кокорудзи – засновники і фундатори приватної дівочої гімназії» (2017); «ГІМНАЗІЄ, О НАША ALMA MATER! Українська гімназія в Станиславові: історія, професори, вихованці» (2017); «Самбірська гімназія. Шлях у 225 років. Том І» (2017); «Самбірська гімназія. Андрій Чайковський – інтелектуальний покровитель ліцею. Том ІІ» (2022); «Самбірська гімназія. Українська сотня. Том ІІІ» (2024); «Від цісарсько-королівської другої гімназії до восьмої школи. 1818–2018. Період перший австрійський. 1818–1918» (2018); «ІІ Державна жіноча вчительська семінарія в Перемишлі (1872–1936)» (2018); «Історія золочівської гімназії» (2024). Важливими також є праці «50 літ "Рідної школи"» (1932, перевидання здійснене у Львові в 2013 році), автором якої був громадський та освітній діяч Лев Ясінчук (1882–1963) та «Де срібнолентий Сян пливе. Пропамятна книга ювилею 50-ліття Української державної гімназії в Перемишлі. 1888–1938» (1938).

До 1991 року у діаспорі вийшли друком 2 томи (1978, 1982) «Ювілейної книги Української Академічної Гімназії у Львові», третій том опублікований у 1995 році у Львові; 2 томи «Пропам'ятної книги гімназії

Сестер Василіянок у Львові» (1980, 1984), третій том надрукований у 1995 році у Львові. Раніше було видано «Дещо про Рогатин і про Рогатинську приватну українську гімназію» (1969); «Там де Дністер круто в’ється. Історичний нарис виховно-освітньої політики в Галичині на прикладі учительської семінарії та гімназії в Заліщиках. 1899–1939» (1974, перевидання з уточненнями та виправленнями здійснене у 1993 році у Львові); «Звідомлення виділу “кружка родичів” при Державній гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі за шкільний рік 1935–1936 з альманахом п. н. «З юних днів, днів весни» з нагоди 40-ліття першої матури» (1976, доповнене видання 1936 року); «Калиновий міст. Збірка споминів-розвідок з дитячих років у Немирові і з життя учнів Яворівської гімназії в 1914–1928 роках» (1982).

З-поміж інших праць ми також відзначаємо роботи українського педагога Степана Шаха (1891–1978) – «Львів – місто моєї молодости (Спомин присвячений Тіням забутих Львов’ян). Частини І і ІІ» (1955), «Львів – місто моєї молодости. Часть ІІІ. Цісарсько-королівська Академічна гімназія» (1956), «Між Сяном і Дунайцем. Спомин. Часть І» (1960), «Де срібнолентий Сян пливе. Історичний нарис державної української гімназії в Перемишлі» (1977). Як правило, діаспорні видання упорядковували й писали колишні учні / викладачі цих закладів, котрі під час або після Другої світової війни виїхали за кордон. Цікавими є також спогади відомого українського перекладача, письменника й науковця Андрія Содомори «Лініями долі» (2003), де, з-поміж інших, автор написав про класичних філологів Михайла Білика (1889–1970) та Юрія Мушака (1904–1973).

Ювілейні / пропам’ятні книги “передають дані про багатогранну освітню культуру, громадянську і морально-етичну виховну працю. Значення цих праць для історії нашої культури годі переоцінити. І хоча у кожній з них зосереджується основну увагу на особливостях певного навчального закладу, не трудно у них помітити те, що об’єднувало всі гімназії в головному. Там розв’язувалися ці самі проблеми, які ставило життя, і які висувалися українською суспільністю. І як би ми не намагалися, з чисто патріотичних міркувань до своєї alma mater, виразити особливі почуття поваги і любові, мусимо пам’ятати, що таким же, а може і ще більшим полум’ям інтелекту і патріотичними почуттями жили також інші наші гімназії, навіть в тому часі, коли їхній навчальний процес припадав на різні за часом історичні періоди” [10, с. 128]. В українських гімназіях панував національний рух, яким був просякнутий увесь навчально-вихований процес. Він ґрунтувався на відповідних освітніх традиціях, які з року в рік дбайливо підтримувалися і розвивалися [9, с. 25]. Про постійний творчий пошук, систематичну дослідницьку роботу свідчать цікаві науково-методичні розвідки з різних галузей науки, які вміщувалися професорами гімназій у науковій частині щорічних гімназійних звітів [9, с. 30].

Професори українських гімназій були відомими політичними діячами, які боролися за національну школу у Галицькому сеймі та Віденському парламенті. Одним із найважливіших завдань вони вважали виховання національної інтелігенції і для виконання цієї важливої місії докладали усіх зусиль, працюючи господарями класів, управителями українських бурс, організаторами культурного дозвілля учнівської молоді [9, с. 30]. Тихон Лещук зазначає, що притаманним для всіх гімназій був насамперед їхній авторитет у народі, як закладу, що творив моральний взірець працьовитості, демократизму, культури. Це було не випадковим явищем. Гімназійна професура (а це були вихідці з української землі) приходила з різних європейських університетів, виносячи із собою традиції різних наукових шкіл, педагогічних систем [10, с. 7]. Українська освіта в Галичині мала принципово відмінну від польської мету, що була продиктована національними інтересами українців і стала основою діяльності громадських культурно-освітніх організацій. Народне шкільництво та українські педагогічні заклади були важливою ланкою офіційної системи освіти, а їх функціонування регламентувалося державними нормативними документами [2, с. 12]. Вікторія Стинська наголошує на тому, що необхідно звернути увагу на ще одну обставину, пов’язану з недостатньою державною підтримкою тогочасної української освіти. Галицька молодь важко здобувала свою освіту, здебільшого не маючи на це відповідних коштів [13, с. 75].

У процесі нагромадження масиву наукової, навчальної, науково-популярної, довідникової літератури про життєдіяльність педагогічних персоналій в українській історико-педагогічній науці сформувався окремий міждисциплінарний дослідницько-персоніфікований напрям – педагогічна біографістика [12, с. 6]. Цінність ювілейних / пропам’ятних книг гімназій для вивчення розвитку філології у Галичині визначається можливістю простежити формування української гуманітарної освіти, ролі середньої школи у підготовці національної інтелектуальної еліти на прикладі конкретних персоналій. Особливе значення мають біографічні, мемуарні та документальні матеріали, представлені у цих виданнях.

Одним із найважливіших джерел для вивчення історії філології є ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові у трьох томах. Академічна гімназія, заснована у 1784 році при Львівському університеті, творила елітарну частину українського середнього шкільництва. З 1867 року у початкових класах, а з 1874 року у всіх класах викладання велося українською мовою [6, с. 20]. Студіюючи зазначене видання, ми ознайомлюємося з педагогічною й науковою діяльністю галицьких філологів, котрі навчалися чи працювали в Українській академічній гімназії й поховані на Личаківському некрополі, а саме: Михайла Возняка (1881–1954), Ярослава Гординського-Антоновича (1882–1939), Платона Горницького (1884–1972), Ісидора Громницького (1850–1937), Івана Добущака (1883–1965), Йосифа Застирця (1873–1943), Романа Ілевича (1890–1920), Спиридона Кархута (1869–1931), Іллі Кокорудза (1857–1933), Лідії Коць-Григорчук (1926–2018), Миколи Ластовецького (1872–1962), Петра Левицького (1840–1894), Платона Лушпинського (1880–1952),

Остапа Макарушки (1867–1931), Володимира Масляка (1858–1924), Петра Мечника (1885–1953), Григорія Наливайка (1860–1924), Ілярія Огоновського (1854–1929), Омеляна Огоновського (1833–1894), Миколи Панчука (1883–1960), Омеляна Партицького (1840–1895), Василя Пачовського (1878–1942), Юліяна Романчука (1842–1932), Павлина Свенціцького (1841–1876), Йосипа Степківа (1887–1949), Юліяна Стефановича (1858–1930), Михайла Тершаковця (1883–1978), Луки Турчина (1881–1950), Стефана Федіва (1862–1937), Едварда Харкевича (1855–1913), Василя Щурата (1871–1948), Степана Щурата (1909–1990).

Не менш інформативною є «Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василіянок у Львові» у трьох томах, яка репрезентує розвиток жіночої гуманітарної освіти. У них мова йде, у тому числі, про Амвросія Андроховича (1879–1942), Ярослава Гординського-Антоновича (1882–1939), Івана Добущака (1883–1965), Спиридона Кархута (1869–1931), Філарета Колессу (1871–1947), Миколу Ластовецького (1872–1962), Ірину-Олену Лежогубську (1894–1984), Платона Лушпинського (1880–1952), Остапа Макарушку (1867–1931), Петра Мечника (1885–1953), Григорія Наливайка (1860–1924), Миколу Панчука (1883–1960), Осипа Роздольського (1872–1945), Юрія Рудницького (Юліана Опільського) (1884–1937), Людвика Сальо (1853–1915), Йосипа Степківа (1887–1949), Михайла Тершаковця (1883–1978), Луку Турчина (1881–1950), Стефана Федіва (1862–1937), Василя Щурата (1871–1948), Миколу Яновича (1879–1968).

У 2018 році багаторічний директор школи № 8 (тепер – ліцей № 8 Львівської міської ради) Михайло Ерстенюк опублікував працю «Від цісарсько-королівської другої школи до восьмої школи. 1818–2018. Період перший австрійський. 1818–1918». У передмові професор Михайло Кріль зазначив: "Автор звернув особливу увагу на будівлі як історико-культурні пам'ятки, охарактеризував педагогічний склад і дидактичні справи, навів прізвища осіб, причетних до дії складного механізму освіти і культури краю колись і тепер. Пропонована робота є спробою показати місце і роль навчальних закладів у розвитку освітньо-педагогічних контекстів та їхній вплив на суспільно-політичні відносини на прикладі заснування й розвитку конкретної освітньої установи – спочатку Домініканської, а згодом цісарсько-королівської Другої державної вищої гімназії у Львові».

У той період у гімназії працювали такі філологи-поляки й філологи-українці: Теофіл Байлі / Teofil Bayli (1830–1890), Влодзімєж Баньковскі / Włodzimierz Bańkowski (1851–1940), Адольф Беднаровскі / Adolf Bednarowski (1878–1942), Міхал Богуш / Michał Bogusz (1848–1920), Міхал Вжесньовскі / Michał Wrzesniowski (1789–1859), Валєри Вілюш / Walery Wilusz (1844–1911), Тадеуш Фелікс Ган / Tadeusz Feliks Hahn (1901–1935), Гнат Гошовський (1846–1903), Теофіл Ґерстманн / Teofil Gerstmann (1843–1907), Броніслав Консьоновскі / Bronisław Kąsinowski (1861–1918), Тадеуш Копистиньскі / Tadeusz Kopystyński (1856–1940), Генрик Копя / Henryk Kopia (1866–1933), Ян Кристиняцкі / Jan Krystyniacki (1828–1893), Юзеф Кропівніцкі / Józef Kropiwnicki (1824–1906), Францішек Крчек / Franciszek Krček (1869–1916), Зигмунт Кунстман / Zygmunt Kunstman (1852–1929), Петро Левицький (1840–1894), Ґустав Леттнер / Gustaw Lettner (1854–1942), Ян Лєцєєвскі / Jan Leciejewski (1854–1929), Францішек Майхровіч / Franciszek Majchrowicz (1858–1928), Болєслав Фердинанд Маньковскі / Bolesław Ferdynand Mańkowski (1852–1921), Анджей Моровскі / Andrzej Morowski (1814–1881), Едмунд-Вацлав Наґановскі / Edmund-Wacław Naganowski (1853–1915), Теодор Нахер / Teodor Nacher (1858–1934), Омелян Огоновський (1833–1894), Юзеф Огурек / Józef Ogórek (1843–1917), Михайло Осадца (1836–1865), Еміль Петцольд / Emil Petzold (1859–1932), Тадеуш Піні / Tadeusz Pini (1872–1937), Адольф Ян Подвишиньскі / Adolf Jan Podwyszyński (1857–1918), Йоахім Посельт / Joachim Poselt (1834–?), Кароль Сорис / Karol Sorys (1847–1909), Францішек Терліковскі / Franciszek Terlikowski (1851–1928), Михайло Тершаковець (1883–1978), Корнель Фішер / Kornel Fischer (1849–1900), Болєслав Ян Шомек / Bolesław Jan Szomek (1858–1910), Василь Щурат (1871–1948), Альфред Ягнер / Alfred Jahner (1860–1934).

У 2017 році Михайло Кріль за активного сприяння та ініціативи директорки Самбірської гімназії Світлани Якубовської опублікував перший том ґрунтовного дослідження, у якому проаналізував історію цього навчального закладу від часу заснування у 1791 році й до сьогодення. Серед її учнів був, зокрема, Іван Боберський (1873–1947) – видатний громадський, культурно-просвітній та політичний діяч, педагог і журналіст, основоположник і фундатор української тіловиховної і спортової традиції [16]. Його іменем названий Львівський державний університет фізичної культури. Другий том (2022) присвячений Андрію Чайковському (1857–1935), відомому письменнику, громадсько-культурному та політичному діячеві. У третьому томі (2024) наведені біографічні довідки викладачів та учнів Самбірської гімназії, котрі зробили вагомий внесок у справу українського державотворення, розбудову церковних структур, розвиток громадсько-культурного життя, освіти, різних галузей науки, літератури та мистецтва. У цих працях автор писав, з-поміж інших, про тих філологів, чиє життя було пов'язане з навчальним закладом – Дмитра Бандрівського (1897–1983), Михайла Онишкевича (1906–1971) та Якима Ярему (1884–1964). Усі троє також спочивають на Личаківському кладовищі.

Мирослава Кочержук у 2011 році видала книгу «Українська державна гімназія в Коломиї. 1892–1944», у якій представила історію навчального закладу, викладацький склад та учнів. У розділі «Життєписи викладачів» подані біографічні довідки відомих філологів, котрі працювали у Коломийській гімназії – Ярослава Гординського-Антоновича (1882–1939), Михайла Задорожного (1887–1960), Олекси Ковбуза (1885–1966), Остапа Макарушки (1867–1931), Володимира Масляка (1858–1924), Осипа Роздольського (1872–1945),

Людвіка Сальо (1853–1915), Степана Федіва (1862–1937). В українській гімназії Тернополя викладали Йосиф Застирець (1873–1943), Вінценти Кубік / Wincenty Kubik (1866–1935), Семен Кузик (1881–1953), Юрій Мушак (1904–1973), Броніслав Старецкі / Bronisław Starecki (1856–1931), Юліан Юхнович (1886–1946), Микола Янович (1879–1968), Яким Ярема (1884–1964), у Стрийській гімназії – Михайло Білик (1889–1970), Гнат Гошовський (1846–1903), Семен Гуменюк (1879–1912), Михайло Дубицький (1889–1944), Філарет Колесса (1871–1947), Влодзімєж Терліковскі / Włodzimierz Terlikowski (1880–1906).

Отже, особливість цих книг полягає у тому, що вони дозволяють проаналізувати історію філології крізь призму функціонування гімназійного середовища. Частина викладачів поряд із педагогічною діяльністю займалася науковими дослідженнями, літературною творчістю й працювали у Науковому товаристві імені Шевченка, «Рідній школі», «Просвіті» та інших організаціях.

Висновки. Ювілейні та пропам’ятні книги українських гімназій Галичини є цінним джерелом інформації для дослідження педагогічної й наукової діяльності відомих філологів. Праці Степана Шаха й Тихона Лещука також дозволяють відтворити повсякденне життя гімназій та атмосферу тогочасного українського шкільництва. Вони поєднують риси науково-популярного дослідження, мемуаристики та біографічного довідника, дозволяючи реконструювати соціокультурне середовище, у якому відбувалося формування професійної ідентичності та наукових інтересів.

Відомими вченими-філологами, котрі поєднували наукову й педагогічну діяльність, були: Амвросій Андрохович, Дмитро Бандрівський, Михайло Білик, Михайло Возняк, Ярослав Гординський-Антонович, Теофіл Герстманн, Йосиф Застирець, Ілля Кокорудз, Філарет Колесса, Генрик Копя, Францішек Крчек, Петро Левицький, Ян Лєцєєвскі, Францішек Майхровіч, Остап Макарушка, Юрій Мушак, Ілярій Огоновський, Омелян Огоновський, Михайло Онишкевич, Омелян Партицький, Василь Пачовський, Еміль Петцольд, Осип Роздольський, Юліян Романчук, Юрій Рудницький (Юліан Опільський), Михайло Тершаковець, Болєслав Ян Шомек, Яким Ярема.

Використання вищезгаданих книг потребує критичного підходу, оскільки окремі дані ґрунтуються на особистих спогадах, що, потенційно, може зумовлювати наявність суб’єктивних оцінок та фактологічних неточностей. З огляду на значну історичну, наукову та культурну цінність ювілейних і пропам’ятних книг актуальним завданням є їхнє поетапне оцифрування з обов’язковим дотриманням вимог авторського права та суміжних прав. Більшість цих видань давно стала бібліографічною рідкістю, що істотно обмежує доступ дослідників до їхнього змісту. Актуальним завданням для сучасних дослідників є написання праць про інші гімназії Галичини, діяльність й історія яких досі не отримали належного висвітлення.

Наступний етап нашої роботи полягає в аналізі видань аналогічної тематики польською мовою.

Використана література:

1. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. 208 с.
2. Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919–1939) : Монографія. Івано-Франківськ, 2007. 392 с.
3. Коваль Р. Кладовище як освітній простір. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 85, т. 1, 2025. С. 336–342. https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-51.
4. Коваль Р. Роль некрополістики у дослідженні педагогічної і наукової діяльності відомих філологів. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 96, т. 2, 2026. С. 272–277. https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-39.
5. Коваль Р., Романчук О., Матлашенко Л. Професійна діяльність українських класичних філологів (на прикладі осіб, похованих на території Личаківського некрополя). *Інноваційна педагогіка.* Вип. 66, 2023. С. 20–26. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.3.
6. Коцюмбас О. Академічна гімназія у Львові: організація, структура, діяльність (1849–1939): Спеціальність 032 «Історія та археологія». Галузь знань – 03 Гуманітарні науки. Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії / Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021. 265 с.
7. Курляк І. Діяльність загальноосвітніх гімназій Українського педагогічного товариства “Рідна школа”. Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність. Наук. альм. Ч. 1, 2001. С. 71–87.
8. Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Тернопіль : Підручники & посібники, 2000. 326 с.
9. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1865–1918 рр.). Львів, 1997. 222 с.
10. Лещук Т. Світло великих надій: Документальна повість з гімназійних часів. Львів : Основа, Місіонер, 1996. 480 с.
11. Пахолків С. Українська інтелігенція в Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. Львів : Піраміда, 2014. 612 с.
12. Розман І. Українська педагогічна біографістика (друга половина XX – початок XXI століття) : Монографія. Ужгород : РІК-У, 2020. 616 с.
13. Стинська В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) : Монографія. Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 205 с.
14. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ, 1994. 143 с.
15. Українська гімназія в Холмі. 1940–1944. Книга пам’яті. Львів, 1997. 208 с.
16. Sova A., Romanchuk O., Koval R. Ivan Boberskyi – the Founder of the Ukrainian System of Physical Education and Sports. *Sport and Tourism Central European Journal*. Vol. 7, Is. 3. 2024. Pp. 25–40. https://doi.org/10.16926/sit.2024.03.02.

References:

1. Bilavych, H., Savchuk B. (1999). Tovarystvo «Ridna shkola» (1881–1939 rr.) [The Society «Ridna shkola» (1881–1939)]. Ivano-Frankivsk, 208 s. [in Ukrainian].
2. Zavhorodnia, T. (2007). Teoriia i praktyka navchannia v Halychyni (1919–1939) [Theory and Practice of Education in Halychyna (1919–1939)]. Ivano-Frankivsk, 392 s. [in Ukrainian].
3. Koval, R. (2025). Kladovyshche yak osvitnii prostir [Cemetery as an Educational Space]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp. 85, t. 1, 336–342. https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-51. [in Ukrainian].
4. Koval, R. (2026). Rol nekropolistyky u doslidzhenni pedahohichnoi i naukovoi diialnosti vidomykh filolohiv [The Role of Cemetery Studies in the Research of the Pedagogical and Scientific Activities of Famous Philologists]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp. 96, t. 2, 272–277. https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-39. [in Ukrainian].
5. Koval, R., Romanchuk, O., Matlashenko, L. (2023). Profesiina diialnist ukrainskykh klasychnykh filolohiv (na prykladi osib, pokhovanykh na terytorii Lychakivskoho nekropolia) [Professional Activities of Ukrainian Classical Philologists (on the Sample of Persons Buried at the Lychakiv Necropolis)]. Innovatsiina pedahohika. Vyp. 66, 20–26. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.3. [in Ukrainian].
6. Kotsiumbas, O. (2021). Akademichna himnaziia u Lvovi: orhanizatsiia, struktura, diialnist (1849–1939) [Academic gymnasium in Lviv: organization, structure and activity (1849–1939)]: Spetsialnist 032 «Istoriia ta arkheolohiia». Haluz znan – 03 Humanitarni nauky. Podaietsia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, Lviv, 265 s. [in Ukrainian].
7. Kurliak, I. (2001). Diialnist zahalnoosvitnikh himnazii Ukrainskoho pedahohichnoho tovarystva "Ridna shkola" [Activities of General Education Gymnasiums of the Ukrainian Pedagogical Society "Ridna Shkola"]. Tovarystvo "Ridna shkola": istoriia i suchasnist. Nauk. alm. Ch. 1, 71–87. [in Ukrainian].
8. Kurliak, I. (2000). Klasychna osvita na zakhidnoukrainskykh zemliakh (XIX – persha polovyna XX stolittia) [Classical education in Western Ukrainian lands (19th – first half of the 20th century)]. Ternopil, 326 s. [in Ukrainian].
9. Kurliak, I. (1997). Ukrainska himnaziina osvita u Halychyni (1865–1918 rr.) [Ukrainian Gymnasium Education in Halychyna (1865–1918)]. Lviv, 222 s. [in Ukrainian].
10. Leshchuk, T. (1996). Svitlo velykykh nadii: Dokumentalna povist z himnaziinykh chasiv [The Light of Great Hopes: A Documentary Story from Gymnasium Times]. Lviv, 480 s. [in Ukrainian].
11. Pakholkiv, S. (2014). Ukrainska intelihentsiia v Habsburzkii Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiia natsii [Ukrainian intelligentsia in Habsburg Halychyna: the educated class and the emancipation of the nation]. Lviv, 612 s. [in Ukrainian].
12. Rozman, I. (2020). Ukrainska pedahohichna biohrafistyka (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia) [Ukrainian pedagogical biographical studies (second half of the 20th – beginning of the 21st century)]. Uzhhorod, 616 s. [in Ukrainian].
13. Stynska, V. (2007). Systema shkilnytstva v Halychyni (kinets XIX – pochatok XX st.) [The education system in Halychyna (late 19th – early 20th centuries)]. Ivano-Frankivsk, 205 s. [in Ukrainian].
14. Stuparyk, B. (1994). Shkilnytstvo Halychyny (1772–1939) [Schooling in Halychyna (1772–1939)]. Ivano-Frankivsk, 1994. 143 s. [in Ukrainian].
15. Ukrainska himnaziia v Kholmi. 1940–1944. Knyha pamiati (1997) [Ukrainian Gymnasium in Chełm. 1940–1944. Book of Memory]. Lviv, 208 s. [in Ukrainian].
16. Sova, A., Romanchuk, O., Koval, R. (2024). Ivan Boberskyi – the Founder of the Ukrainian System of Physical Education and Sports. Sport and Tourism Central European Journal. Vol. 7, Is. 3. 25–40. https://doi.org/10.16926/sit.2024.03.02.

R. Koval. Commemorative books of gymnasiums as sources for studying the pedagogical and scientific activities of famous philologists

The article analyzes the role played by commemorative books of gymnasiums in the study of the pedagogical and scientific activities of famous philologists buried at the Lychakiv Cemetery in Lviv. During the late 20th and early 21st centuries, several works were published focusing on Ukrainian secondary educational institutions that have been operational at different times (most of them still operate today) in the territory of modern Halychyna. These publications serve as a valuable resource for understanding the history of education, science, and culture in the region. These books contain detailed information about the administration, teaching staff and students, educational processes, memories of graduates, and unique photos. It allows us to trace the trajectory of Ukrainian education throughout various historical epochs, including the era of the Austrian and subsequently Austro-Hungarian Empire, the period of the Polish Republic, the soviet era, and the era of independent Ukraine. The works of Stepan Shakh and Tykhon Leshchuk also allow us to recreate the daily life of gymnasiums and the atmosphere of Ukrainian schooling at that time. They combine features of popular science research, memoir, and biographical guide, allowing us to reconstruct the socio-cultural environment in which the formation of professional identity and scientific interests took place. The use of these books requires a critical approach, as some data is based on personal memories, which can potentially lead to subjective assessments and factual inaccuracies. Given the significant historical, scientific, and cultural value of commemorative books, their digitization in compliance with the requirements of copyright and related rights is an urgent task. No less important is the writing of research on other gymnasiums in Halychyna, the history of which has not yet received proper coverage. The next stage of our work is to analyze publications on similar topics in Polish.

Key words: *commemorative book, gymnasium, pedagogical activity, scientific activity, philology, Halychyna, history, Lychakiv Cemetery.*

Дата першого надходження статті до видання: 13.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0